

ایثار

ایثار به مفهوم عطا کردن و دیگری را بر خود ترجیح دادن و بهترین کرامت اخلاقی برای انسانها و بالاترین نیکی ها است. در فقه از این عنوان در باب‌هایی مانند حج، صدقات و اطعمه و اشربه سخن رفته است.

فهرست مندرجات

- ۱ - تعریف ایثار
- ۲ - مفهوم ایثار
- ۳ - ایثار، نشانه مومن
- ۴ - شان نزول آیه ۹ سوره حشر
- ۵ - وعده الهی به یکتاپرستان پایدار بر حق
- ۶ - صبر و استقامت عامل پیروزی
- ۷ - احدی الحسنین
- ۸ - ایثار در فقه
- ۸.۱ - حکم ایثار
- ۸.۲ - ایثار واجب
- ۸.۳ - ایثار حرام
- ۹ - پانویس
- ۱۰ - منبع

تعریف ایثار

ایثار عبارت است از مقدم داشتن دیگری بر خود در رساندن منفعت و دفع زیان، نسبت به چیزی که خود بدان نیازمند است.

مفهوم ایثار

ایثار و مقاومت از اصول اولیه ای است که انبیای الهی بدون بهره مندی از آن هرگز موفق به انجام رسالت خویش نمی شدند. پیامبران با ایستادگی و مقاومت در برابر سنت های غلط و مناسبات نادرست اجتماعی و بذل ایثار و از خودگذشتگی در این راه به اصلاح جامعه پرداخته و بدون به دل راه دادن هرگونه ترس و وا همه ای از سختی ها و مشکلات فراروی، رسالت های سنگین الهی خود را به انجام رسانیدند تا آنجا که خداوند درباره ایشان می فرماید: «الذین یبلغون رسالات الله و یخشونه و لایخشون احدا الا الله و کفی بالله حسیبا؛ [۱] احزاب/سوره ۳۳، آیه ۳۹.

(پیامبران) کسانی بودند که تبلیغ رسالت های الهی می کردند و (تنها) از او می ترسیدند و از هیچ کس جز خدا وا همه نداشتند و همین بس که خداوند حسابگر (و پاداش دهنده اعمال آنها) است.»

ایثار، نشانه مومن

یکی از ویژگی های مهم مومنان راستین برخورداری از روحیه ایثارگری است. امیرمومنان علی(علیه السلام) در روایتی ایثار را بهترین کرامت اخلاقی برای انسان ها دانسته است (خیرالمکارم الایثار) و در روایت دیگر از آن با عنوان بالاترین نیکی ها یاد نموده است (الایثار اشرف الاحسان).

[۲] غررالحکم، ص ۲۷۶.

[۳] غررالحکم، ص ۴۹۵.

در تاریخ اسلام، پس از هجرت پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآله) و اصحابش از مکه به مدینه، مردم مدینه که در اصطلاح تاریخ اسلام به انصار معروف شدند از مهاجران مسلمان استقبال کرده و با جان و مال به حمایت از آنان برخاستند.

شان نزول آیه ۹ سوره حشر

پنج سال بعد زمانی که یهودیان بنی نضیر تسلیم مسلمانان شدند پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآله) خطاب به انصار فرمود: «اگر شما مایل باشید اموال و خانه هایتان را با مهاجران تقسیم کنید و در این غنایم جنگی با آنها شریک شوید و اگر می خواهید اموال و خانه هایتان از آن خودتان باشد ولی از این غنایم چیزی به شما نرسد.» انصار در پاسخ گفتند: هم اموال و خانه هایمان را با آنها تقسیم می کنیم و هم چشمداشتی به غنایم جنگی نداریم. ما، مهاجران را بر خود مقدم می داریم.

[۴] مجمع البیان: ج ۹، ص ۲۶۱.

این ایثار و فداکاری انصار موجب شد که آیه ۹ سوره حشر در شان و مقام ایشان نازل شود: «... و یوثرون علی انفسهم ولو کان بهم خصاصة...».

[۵] حشر/سوره ۵۹، آیه ۶.

(انصار، دیگران را) بر خودشان مقدم می دارند اگرچه خود دچار تنگدستی باشند.

در این آیه شریفه انصار به سبب برخورداری از روحیه ایثارگری و ترجیح دادن مهاجران بر خودشان در شرایطی که خود **محتاج** و **نیازمند** بودند؛ به عنوان نمونه ای از مومنان راستین مورد تقدیر قرار گرفته اند. **امام صادق** (علیه السلام) در ذیل آیه شریفه با اشاره به صفات و ویژگی های مومنان، ایثار را یکی از نشانه های **مومن** می داند که **خداوند** ایشان را به آن وصف نموده است. [۷] بحار، ج ۶۷، ص ۲۵۱.

وعده الهی به یکتاپرستان پایدار بر حق

در آیه ۳۰ **سوره فصلت** خداوند متعال به **یکتاپرستان** پایدار بر **توحید** بشارت به **بهشتی** می دهد که در روز واپسین **استقامت** ورزان در مسیر **حق** از **نعمت های** آن بهره مند خواهند شد. «ان الذین قالو ربنا الله ثم استقاموا تتنزل علیهم الملائکه الا تخافوا و لاتحزنوا و ابشرو بالجنه التی کنتم تعدون»؛ «کسانی که گفتند پروردگار ما خداست سپس ایستادگی کردند **فرشتگان** (هنگام **مرگ**) بر آنان نازل می شوند (و می گویند) نترسید و غم مخورید و بشارت باد شما را به آن بهشتی که به شما وعده داده می شد.» [۸] فصلت/سوره ۴۱، آیه ۳۰.

اینکه **خداوند متعال** **توحید** را در کنار **استقامت** و **پایداری** قرار داد، حاکی از ارزش بالای پایداری و **مقاومت** در مسیر حق است.

[۹] مفردات راغب، ماده قوم.

[۱۰] صحاح اللغة، ج ۵، ص ۲۰۱۷.

بسیارند کسانی که دم از **توحید** و **خداپرستی** می زنند ولی آن گاه که پای عمل در میان آید پایداری از خود نشان نمی دهند و **استقامت** نمی ورزند **ایمان** واقعی زمانی در **انسان** ظاهر می شود که وقتی فرد در برابر طوفان **امیال** و **هوس های نفسانی** قرار گرفت و یا منافع و مصالح شخصی اش در معرض خطر افتاد بتواند پا روی امیال نفسانی گذارده و از **آزمون الهی** سربلند بیرون آید. **حضرت علی** (علیه السلام) در یکی از **خطبه های نهج البلاغه** پس از تبیین عظمت **قرآن** و **نهی** از **بدعت** گذاری در **دین** در ذیل آیه فوق، **مردم** را این گونه پند می دهد:

شما گفتید پروردگار ما **الله** است اکنون بر سر این سخن پایمردی کنید بر انجام دستورهای **کتاب** او و در راهی که فرمان داده و در طریق **پرستش** شایسته او استقامت به خرج دهید از دایره فرمانش خارج نشوید. در آیین او بدعت مگذارید و هرگز با آن مخالفت نکنید. [۱۱] نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶.

[۱۲] تفسیر نمونه، ج ۲۰، ذیل آیه ۳۰ سوره فصلت.

در **روایت** دیگری از **پیامبر گرامی** اسلام (صلی الله علیه و آله) می خوانیم که وقتی این آیه را تلاوت نمود فرمود: «گروهی این سخن را گفتند سپس اکثر آنها کافر شدند اما کسی که این سخن را بگوید و همچنان بر آن تداوم داشته باشد تا مرگش فرا رسد او از کسانی است که بر آن استقامت کرده است.» [۱۲] مجمع البیان، ج ۹، ذیل آیه ۳۰ سوره فصلت.

در ارزش **استقامت** و **پایداری** در **صراط حق** همین بس که طبق **بشارت الهی** در آیه مورد بحث، **فرشتگان** بر **انسان** نازل می شوند و **پیام الهی** را که سراسر **لطف** و **رحمت** است به او اعلام می دارند. [۱۳] فصلت/سوره ۴۱، آیه ۳۰.

صبر و استقامت عامل پیروزی

جنگ های که **پیامبر اکرم** (صلی الله علیه و آله) به همراه **اصحاب** با ایمانش با **مشرکان مکه** و یا دیگر **مخالفان** سرسخت اسلام انجام داد نمونه بارزی از **صبر** و **استقامت** و ایثار را به نمایش می گذارد. در پایان **جنگ احد** لشکر مغرور **ابوسفیان** که پس از تحمل شکستی سخت در **جنگ بدر** تا حدودی احساس **پیروزی** و غرور می کرد به سرعت راه مکه را در پیش گرفت اما دیری نپایید که مضمم شد مجدداً به سوی مدینه بازگردد و کار مسلمانان را یکسره سازد. این خبر به **پیامبر اکرم** (صلی الله علیه و آله) رسید. ایشان با **تدبیری** به جا فوراً دستور داد که لشکر احد و تمام کسانی که در این جنگ شرکت داشته اند ولو **مجروحان** جنگ باید خود را برای شرکت در نبرد دیگری آماده کنند. این **فرمان** بدون چون و چرا مورد **اطاعت** مسلمانان و **پیروان** راستین آن حضرت قرار گرفت. حتی زخمیان جنگ احد نیز به دستور فرمانده خویش گردن نهادند و خود را برای نبرد دیگری مهیا ساختند. این خبر به لشکر **قریش** رسید **مقاومت** و ایثار وصف ناشدنی مسلمانان، **مشرکان** مکه را دچار وحشت ساخت و آنان را از بازگشت به مدینه منصرف نمود. قرآن کریم ضمن اشاره به **استقامت** و **پایداری اصحاب پیامبر** (صلی الله علیه و آله) در این واقعه تاریخی آنان را در آیات ۱۷۲ الی ۱۷۴ سوره **آل عمران** این گونه مورد **ستایش** قرار می دهد: «آنان که دعوت خدا و پیامبر را پس از آن همه جراحاتی که به آنها رسید اجابت کردند (و هنوز **زخم های** میدان احد التیام نیافته بود به سوی میدان جنگ حرکت نمودند) از میان آنها برای کسانی که نیکی کردند و **تقوا** پیش گرفتند **پادش** بزرگی خواهد بود اینان کسانی بودند که (بعضی از) مردم به آنها می گفتند: مردم (دشمنان) برای (خمله به) شما اجتماع کرده اند از آنها بترسید اما (آنها به جای **ترس**) ایمانشان زیادتیر شد و گفتند: خدا ما را کافی است و بهترین حامی ماست به همین جهت آنها (از این میدان) به فضل پروردگار بازگشتند در حالی که هیچ ناراحتی به آنها نرسید و از فرمان خدا پیروی کردند و خداوند دارای **فضل** و **بخشش** بزرگی است.» [۱۵] آل عمران/سوره ۳، آیه ۱۷۲-۱۷۴.

[۱۶] تفسیر نور، ج ۲، آیات ۱۷۲ الی ۱۷۴.

برخی از **مجروحانی** که خود را برای **نبرد** آماده کردند به قدری **وضعشان** وخیم بود که حتی قادر نبودند با پای خود به آن منطقه بروند ولی برای آن که از دستور **پیامبر** (صلی الله علیه و آله) سرپیچی نکرده باشند با زحمت زیاد و کمک سایر مسلمانان خود را به **منطقه جنگی** رساندند. [۱۷] تفسیر نمونه، ج ۳، ذیل آیه ۱۷۲ آل عمران.

اگر انسان به هدفش ایمان داشته باشد هر قدر با مشکلات بیشتر روبرو شود نه تنها هراسی به دل راه نمی دهد که قدرت و استقامتش نیز افزون می گردد و با ایثار و از خودگذشتگی برای رسیدن به هدف مقدسی که در پیش رو دارد تلاش می کند.

احدی الحسینین

خداوند متعال در آیه ۶۵ از سوره **انفال** پس از آن که از **پیامبرش** می خواهد **مؤمنین** را برای جنگ با دشمنان ترغیب کند می فرماید: «یا ایها النبی حرض المؤمنین علی القتال ان یکن منکم عشرون صابرون یغلبوا ماتین و ان یکن منکم منه یغلبوا الفاً من الذین کفروا بانهم قوم لایفقهون؛ اگر شما صبور و مقاوم باشید بیست نفر از شما می توانند بر دویست نفر از دشمنان غلبه کنند و صد نفر از شما بر هزار نفر غالب می شوند به خاطر این که آنان (کفار) مردمی هستند که نمی فهمند.» [۱۸] انفال/سوره ۸، آیه ۶۵.

علامه طباطبایی ذیل این آیه شریفه آورده است:

«... سرش این است که مؤمنان در هر اقدامی که می‌کنند اقدامشان ناشی از ایمان به خداست و ایمان به خدا نیروی است که هیچ نیروی دیگری معادل آن نبوده و در برابر آن تاب مقاومت نمی‌آورد... چنین کسی اطمینان و یقین دارد به این که به هر تقدیر چه کشته شود و چه بکشد برد با اوست زیرا هر دو تقدیر پاداشش بهشت است و او در خود مصداقی برای مرگ به آن معنایی که کفار معتقدند و آن را نابودی می‌پندارند نمی‌بیند.»^[۱۹] تفسیر المیزان، ج ۹، ذیل آیه ۶۵ سوره انفال.

یکی از علت‌های پیروزی **رزمندگان اسلام**، صبر و استقامت ایشان و اعتقاد به این اصل مسلم بود که در هر حال پیروزی از آن‌ان می‌باشد و همین عامل سبب گردید که با وجود تنگناهای شدید تجهیزات و **ادوات جنگی**، **ارتشی** را که تا بن دندان از سوی قدرتها و دشمنان نظام جمهوری اسلامی مسلح گردیده بود به زانو درآورند.

ایثار در فقه

ایثار در فقه دارای احکامی می‌باشد که به آنها اشاره می‌شود.

← حکم ایثار

ایثار در اصل، امری مستحب است؛^[۲۰] الدروس ج ۱، ص ۲۵۵.
خواه در **امور معنوی** مانند مقدم داشتن مؤمنان بر خود در **دعا**،^[۲۱] مجمع الفائدة ج ۷، ص ۲۱۰.
و خواه در **امور مادی** مانند دادن **لباس** یا **غذای** مورد نیاز خود به دیگری،^[۲۲] مجمع الفائدة ج ۹، ص ۲۰۱.
لیکن در پاره‌های موارد، **واجب** و در برخی موارد، **حرام** می‌گردد.

← ایثار واجب

بر مالک غذا و آب واجب است کسی را که از شدت **گرسنگی** یا **تشنگی** مشرف به **مرگ** است، بر خود مقدم بدارد؛ هر چند خود در مرتبه کمتر از حد **اضطراب** بدان نیاز داشته باشد. در صورت **مضطر** بودن مالک، در **جواز** تقدم دیگری بر خود، اختلاف است،^[۲۳] مسالک الافهام ج ۱۲، ص ۱۱۸.
^[۲۴] جواهر الکلام ج ۲۶، ص ۴۳۳.
مگر وی **افضل** از مالک باشد مانند **پیامبر** صلی الله علیه و آله یا **امام** علیه السلام.

← ایثار حرام

اگر در مثال یاد شده **کافر**، مضطر و مؤمن مالک غذا باشد و خود نیز در حد اضطراب به آن غذا **نیازمند** باشد، جایز نیست کافر را بر خود مقدم بدارد.^[۲۵] جواهر الکلام ج ۲۶، ص ۴۳۳-۴۳۴.

پانویس

- ↑ احزاب/سوره ۳۳، آیه ۳۹.
- ↑ غررالحکم، ص ۳۷۶.
- ↑ غررالحکم، ص ۴۹۵.
- ↑ مجمع البيان: ج ۹، ص ۲۶۱.
- ↑ حشر/سوره ۵۹، آیه ۶.
- ↑ تفسیر راهنما، ج ۱۸.
- ↑ بحار، ج ۶۷، ص ۲۵۱.
- ↑ فصلت/سوره ۴۱، آیه ۳۰.
- ↑ مفردات راغب، ماده قوم.
- ↑ صحاح اللغة، ج ۵، ص ۲۰۱۷.
- ↑ نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶.
- ↑ تفسیر نمونه، ج ۲۰، ذیل آیه ۳۰ سوره فصلت.
- ↑ مجمع البيان، ج ۹، ذیل آیه ۳۰ سوره فصلت.
- ↑ فصلت/سوره ۴۱، آیه ۳۰.
- ↑ آل عمران/سوره ۳، آیه ۱۷۲-۱۷۴.
- ↑ تفسیر نور، ج ۲، آیات ۱۷۲ الی ۱۷۴.
- ↑ تفسیر نمونه، ج ۲، ذیل آیه ۱۷۲ آل عمران.
- ↑ انفال/سوره ۸، آیه ۶۵.
- ↑ تفسیر المیزان، ج ۹، ذیل آیه ۶۵ سوره انفال.
- ↑ الدروس ج ۱، ص ۲۵۵.
- ↑ مجمع الفائدة ج ۷، ص ۲۱۰.
- ↑ مجمع الفائدة ج ۹، ص ۲۰۱.
- ↑ مسالک الافهام ج ۱۲، ص ۱۱۸.
- ↑ جواهر الکلام ج ۲۶، ص ۴۳۳.
- ↑ جواهر الکلام ج ۲۶، ص ۴۳۳-۴۳۴.

منبع

فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت، ج ۱، ص ۷۸۰-۷۸۱.
دانش نامه موضوعی قرآن.

